

Dansk sproghistorie

2

2010: Dansk i dag

Thomas Olander

Roots of Europe, INSS, Københavns Universitet

13. september 2010

► i dag

- opfølgning
- dagens baggrundslæsning
- en autentisk tekst
- tema: danske bandeord

▸ opfølgning 1/2

Thomas Olander · Dansk sproghistorie

2. 2010: Dansk i dag (13. september 2010)

▸ opfølgning 1/2

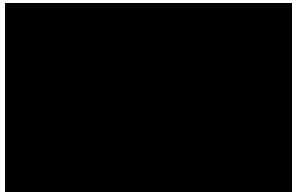
- Johannes Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik*, København: J. H. Schultz / Akademisk, 1928-73
 - 1 *Indledning; Tekstkildernes Lydbetegnelse; Vokalisme*
 - 2 *Konsonantisme*
 - 3 *Substantivernes Deklination*
 - 4 *Adjektiver; Adverbier; Numeralier*
 - 5 *Pronominer* (under medv. af K. M. Nielsen & M. Stoklund)
 - 6 *Verber I: De stærke Verber* (under medv. af K. M. Nielsen)
 - 7 *Verber II: De svage Verber; De præterioopræsente Verber* (under medv. af K. M. Nielsen)
 - 8 *Verber III: Konjugationsformernes Udvikling* (under medv. af K. M. Nielsen)

Thomas Olander · Dansk sproghistorie

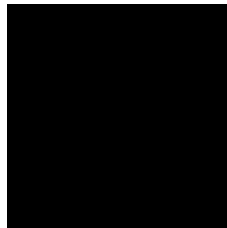
2. 2010: Dansk i dag (13. september 2010)

▸ dagens baggrundslæsning

- Jørgen Rischel. 1996. Har forskning i dansk sproghistorie en fremtid? – Iver Kjær & Flemming Lundgreen-Nielsen (red.), *Danske studier 1996 (Universitets-Jubilæets danske Samfund 542)*, 5–21. København: C. A. Reitzel
- Bente Holmberg. 2002. 8. Research in Danish language history 1850–1950. An overview. – *The Nordic languages*, 68–75
- Allan Karker, *Politikens sproghistorie*, s. 10–24

billede fra *Phonetica* 64 (2007) s. 194

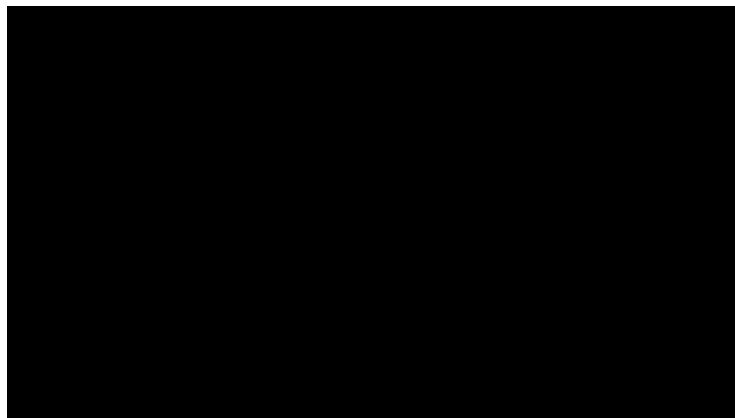

billede fra nfi.ku.dk

billede fra denstoredanske.dk

▸ en autentisk tekst

video fra dr.dk

► en autentisk tekst: transskription

- I en lang række danske skove har du de sidste seks år kunnet sove i telt hvor du har lyst. Men ordningen om fri teltning er endnu ikke blevet rigtig populær blandt danskerne. Det ændrer sig snart, mener Skov- og Naturstyrelsen.
- [i en 'lanʔ ɕaŋgə 'd̥ansgə 's̥g̥ɔ:ɕ ha ɖu ɖi 'sisdə 'sɛg̥s 'b:ʔ kʰu sɔɕ i 't̥sɛlʔd̥ 'vɔ:ʔ ɖu ha 'lɔsɖ // mɛn 'b:d̥nɛŋʔŋ ʌm 'f̥k̥i:ʔ 't̥sɛld̥nɛŋ a 'enu 'eɡ̥ b̥le:ð̥ 'ɕæɡ̥d̥i pʰoɔu'læŋʔ 'b̥lanʔd̥ 'd̥ansg̥ɛnə // ɖɛ 'ɛnɖ̥kɛ sa 'sna:ʔd̥ / 'me:ʔnɛ 's̥g̥ɔɕ ʌ na't̥sueʔsɖy:ɛlsŋ]

► en autentisk tekst: leksikon

- *række*: fra middelnedertysk *reck(e)* (?)
- *telt*: fra middelnedertysk *telt*
- *ordningen*: *ordne* via middelnedertysk *ordenen* fra latin *ordināre*
- *teltning*: oversættelseslån af engelsk *tenting*
- *blevet*: middelnedertysk *bliven* 'forblive'
- *rigtig*: fra middelnedertysk *richtich* eller tysk *richtig*
- *populær*: fra fransk *populaire*
- *ændrer*: fra tysk *ändern*
- *Natur-*: fra latin *nātūra*
- *-else*: fra oldnedertysk *-isli, -islo*

▸ en autentisk tekst: syntaks

- ordstilling: rækkefølgen mellem verbum og objekt
 - jf. Guldhornsindskriften: *ek hlewagastiz holtijaz horna tawido* 'jeg, Lægæst fra-skoven, horn lavede'
 - og tysk: *Ich habe ein Auto* vs. *Sie sagt, dass ich ein Auto habe*
- bestemt og ubestemt artikel
 - jf. igen Guldhornsindskriften
 - den bestemte artikel opstod omkring år 1000
 - den ubestemte artikel noget senere

▸ *i* [i] ([i:ʔ]) – arveord

- modsvarer sv. *i*, oldisl. *ī*
 - forkortelsen af *ī* (og stødtab) er regelmæssig i tryksvag position
- urgermansk **in*, også i got. *in*, ty. *in*, eng. *in*
 - bortfald af ordfinalt **n* i nordisk er regelmæssigt
- urindoeuropæisk **en(i)*, også i lat. *in*, gr. *en(i)*, lit. *j*

▸ *en* [en] ([ˈeːn]) – arveord

- modsvarer sv. *en*, oldisl. *einn* (akk. *einn*)
 - tryktab giver vokalforkortelse, som giver stødtab i den ubestemte artikel; men talordet *én* har lang vokal (og dermed stød)
 - stød er regelmæssigt i enstavelsesord med lang vokal eller diftong
 - dansk (og svensk) viser østnordisk monoftongering
- urgermansk **ainaz*, også i got. *ains*, ty. *ein*, eng. *one*
- urindoeuropæisk **oinos*, også i lat. *ūnus*, gr. *oinós* 'ener på terning'

▸ *lang* [ˈlaŋ] – arveord

- modsvarer sv. *lång*, oldisl. *langr* (akk. *langan*)
 - stød er regelmæssigt i gamle enstavelsesformer der ender på en stemt konsonant plus en anden konsonant
 - nulendelsen i communeformen er generaliseret fra mask. nom. sg. med assimilation: *ren*, *stor*, *bundin* (oldisl. *hreinn*, *stórr*, *bundinn*)
- urgermansk **langaz*, også i go. *laggs*, ty. *lang*, eng. *long*
- urindoeuropæisk *(*d*)*longʰos*, også i lat. *longus*

▸ *række* [ʁæ̥kə] – låneord (?)

- modsvarer sv. *räcka*
 - udtalen af [ʁ] for ældre [r] var fuldført i rigsmålet i slutningen af 1700-tallet, muligvis før
 - udv. [ʁɛ] > [ʁæ] høres allerede i de ældste optagelser
 - udv. [ʁæ] > [ʁæ̥] foran velær er nyere
 - ordet har ikke stødbasis
- nok lånt fra middelnedertysk *reck(e)*

▸ *danske* [!d̥ans̥kə] – arveord

- modsvarer sv. *dansk*, oldisl. *danskr*
 - udviklingen af [a] til [ḁ]: omkring 1900
 - fravær af stød er regelmæssigt i gamle tostavellesord
- afledt af *dan(er)*
- urgermansk **dana-*, også i ty. *Däne*, eng. *Dane*
- af uklar oprindelse; måske 'folkene i det flade land' til en rod ie. **dʰen-* 'flade', også i sanskrit *dhānuṣ-* 'tørt land; ørken'

▸ *skove* [ˈsɡøːv] – arveord

- modsvarer sv. *skog*, oldisl. *skógr*
 - udviklingen af *sko*[ɣ]e til *sko*[ʊ]e skyldes spirantsvækkelsen (før 1200)
 - udviklingen af langt *ō* til kort *o* skyldes diftongdannelse
 - udvikling af [ʊə] til [ʊ]: *ə*-assimilation
 - fravær af stød er regelmæssigt i gamle tostavellesord
 - endelsen *-e* er den gamle *o*-st. akk. pl. middeld. *-a*
- urgermansk **skōga/u-*, muligvis også i oldeng. *scaga* 'småskov', eng. *shaw* 'krat'
- uden førgermansk etymologi

▸ *har* [ha] ([ha:ʔ]) – arveord

- modsvarer sv. *hava*, oldisl. *hafa*
 - ældre *haver*; *-ve-* blev tabt i svagtryksstilling (*har* er alm. sidst i 1600-tallet)
 - *r* er smeltet sammen med den forudgående vokal
 - vokalforkortelse og stødtab i tryksvag position
 - præsensendelsen *-r*, også i oldisl. (2.3. sg. *hefir*), stammer oprindeligt fra 2. sg.
- urgermansk **haba-*, også i got. *haban*, ty. *haben*, eng. *have*
- indoeuropæisk **kap-* 'gribe', også i lat. *capiō*
 - ie. **k* > urgerm. **h* skyldes den germanske lydfor skydning
 - ie. **p* > urgerm. **b* skyldes Verners lov

▸ *du* [d̥u]: arveord

- middeld. *thu*; modsvarer svensk *du*, oldisl. *þú*
 - middeldansk *th-* [þ-] giver normalt *t-* (ca. 1300-tallet): men i pronomener og konjunktioner har vi *d-*
 - ældre dansk havde *thū*, *dū* med lang vokal: vokalforkortelse (og stødtab) i *du* skyldes tryksvag position
- urgermansk **þū*, også i got. *þu*, eng. *thou* [ðəu], ty. *du*
- indoeuropæisk **tū*, også i lat. *tū*, gr. *σύ*, lit. *tù*, oldkirkeslavisk *ty*

▸ tema: danske bandeord 1/4

1 religion

- *for fanden, for satan, for helvede*
- *fandens, satans, helvedes*
- *fanden/satan æde mig, fandeme/sateme*
- *fanden spille mig, spilleme*
- *fanden gale mig*
- *som (syv) satan*
- *gud*
- *sgu, sågu*
- *gudskelov; du godeste (gud); herregud; gudhjælpemig*

▸ tema: danske bandeord 2/4

2 sygdomme

- *pokkers*
- *pokker stå i det*
- *kraftedeme*
- *kraft stejle mig*

▸ tema: danske bandeord 3/4

3 kroppens nedre funktioner

- *lort, lorte-*
- *skid, skide-*
- *pis, pisse-*
- *røv-*
- *shit*
- *fuck*

▸ tema: danske bandeord 4/4

- omskrivninger
 - *for søren, søreme, sørenjenseme*
 - *for sytten*
 - *for katten*
 - *saftsuseme*
 - *for hulen*
 - *for hævlede*
 - *den onde* [ˈɔndə] *lyneme*
 - *sgi*